

1.1 ความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าประเทศไทยจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวางในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังคงอาศัยอยู่ในเขตที่เป็นชนบท มีการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่จะมีความเป็นอยู่ที่ยากจน แต่ยังประสบกับปัญหาต่างๆมากมาย อาทิเช่น ปัญหาในเรื่องความไม่เป็นธรรมในการได้รับสิทธิหรือประโยชน์จากรัฐ ปัญหาในเรื่องของการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น ทั้งๆที่ภาคชนบทนั้นอาจถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในอันที่จะเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของไทยในอดีตนั้นมีความเรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน การผลิตเพื่อการค้ายังไม่เห็นภาพชัดเจน การพึ่งพาธรรมชาติเป็นไปอย่างเต็มที่ แม้ไม่ได้ทำการผลิตก็สามารถอยู่รอดได้ หากแต่เมื่อระบบการค้าแบบศักดินาเข้ามามีอิทธิพลในสังคม ชาวบ้านจึงต้องผลิตเพื่อส่งส่วยให้แก่รัฐด้วย และเมื่อเกิดภัยธรรมชาติซึ่งชาวบ้านไม่สามารถหาส่วยมาส่งได้ก็ยิ่งถูกบีบบังคับให้ต้องหาเงินมาส่งส่วยอีก (จักรทิพย์ นาดสุภาและสมภพ มานะรังสรรค์, 2527) ระบบการเก็บส่วยของรัฐทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้วจึงยากจนมากขึ้นจนต้องเป็นหนี้เป็นสินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประกอบกับศาสนาพุทธได้เข้ามามีบทบาททั้งในเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา อันมีส่วนส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองการปกครอง ทั้งนี้เนื่องจากศาสนาพุทธนิกายเถรวาท (Popular Buddhism) สอนให้เชื่อในเรื่องบาปบุญ กฎแห่งกรรม วาสนา ชาวบ้านจึงรู้สึกว่าหน้าที่ตนยากจนหรือเป็นหนี้เป็นสินนั้นเป็นเพราะ “กรรมเก่า” หรือ “เป็นหนี้เขามาแต่ชาติก่อน” ทำให้การต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนหรือกลุ่มตนไม่เกิดขึ้นในระยะแรก ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้านจึงเป็นไปในลักษณะ “ระบบอุปถัมภ์” (Patron - client) (วันวิทย์ มิ่งมณีนาคิน, 2531:73)

หลังจาก ปีพ.ศ. 2398 เป็นต้นมา โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ จากเดิมที่ผลิตเพื่อยังชีพและส่งส่วยให้แก่รัฐ กลายเป็นการผลิตเพื่อการค้า การส่งออก ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเปิด (open economy) ระบบทุนนิยมจากภายนอกแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามา ภาพของการค้าปรากฏให้เห็นชัดเจนขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นการค้าภายในและการค้าเพื่อการส่งออก วิธีการบริโภค (pattern of

consumption) ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยเกิดมีมากขึ้นขึ้น เมื่อรายจ่ายมากกว่ารายได้การกู้หนี้ยืมสินจึงเป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้ผลของการที่เศรษฐกิจทุนนิยมเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านหันมาเร่งการผลิตเพื่อขายให้ได้เงินทันกับความต้องการการบริโภคด้วยวิธีการต่างๆไม่ว่าจะเป็นการขายพื้นที่ในการผลิต การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงและอื่นๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นตัวเร่งให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มเร็วขึ้น ในช่วงนี้พ่อค้าคนกลางได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าขาย สภาพของการเป็นหนี้สิน และสภาพของการตกเป็นเหยื่อของการบริโภคนิยมนี้เองที่มีส่วนนำไปสู่ ปัญหาความยากจนในชนบท นอกจากนี้ระบบทุนนิยมยังทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและที่ดินทำกินทวีความรุนแรงขึ้น สังคมกลายเป็นปลาใหญ่กินปลาเล็ก หมู่บ้านใดหรือชุมชนใดรับเอาแนวคิดของระบบทุนนิยมมากก็ยิ่งตกอยู่ในวังวนดังกล่าวมาก ภาพแห่งความยากจนที่เกิดขึ้นเห็นชัดขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมีมากขึ้น ยิ่งทุนนิยมได้รับการยอมรับมากเท่าใด ชนบทก็ดูเหมือนจะยิ่งถูกทอดทิ้งมากขึ้นเท่านั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชนบทนั้นมิได้มีเพียงปัญหาความยากจนเท่านั้น หากแต่ยังมีปัญหาอื่นๆที่ส่งผลเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจน อันอาจสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในรายได้ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมักให้ความสำคัญกับประเด็นในเรื่อง ประสิทธิภาพและการเจริญเติบโตมากกว่าการกระจายรายได้ ความไม่เท่าเทียมกันในรายได้นี้มีช่องว่างมากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ดังจะเห็นได้ว่าในปีพ.ศ. 2503 รายได้เฉลี่ยต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 1,082 บาท ขณะที่กรุงเทพมหานครเท่ากับ 5,630 บาท และทั้งประเทศเท่ากับ 2,106 บาท ในปีพ.ศ. 2522 รายได้เฉลี่ยต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 8,781 บาท ขณะที่กรุงเทพมหานครเท่ากับ 30,161 บาท และทั้งประเทศเท่ากับ 12,067 บาท ในปีพ.ศ. 2538 รายได้เฉลี่ยต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 20,235 บาท ขณะที่กรุงเทพมหานครเท่ากับ 203,650 บาท และทั้งประเทศเท่ากับ 68,000 บาท จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบรายได้ต่อคนที่เพิ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2503 เทียบกับปีพ.ศ. 2538 รายได้เฉลี่ยต่อคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 29.07 เท่านั้น ขณะที่รายได้เฉลี่ยต่อคนในจังหวัดกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นสูงถึงร้อยละ 300.51 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ,2503-2538)

2. ปัญหาการถือครองที่ดิน ในระยะแรกปัญหาการถือครองที่ดินนั้นมึ้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะการณปัจจุบัน ปัญหาดังกล่าวนี้ไม่เพียงเกิดมาจากการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเท่านั้น หากแต่ยังเกิดจากการที่เกษตรกรถูกรุกรานจากเจ้าที่ดิน (Landlord) โดยเฉพาะเจ้าที่ดินรายใหญ่ ถือเป็นการช่วงชิงปัจจัยในการผลิตของเกษตรกรซึ่งมีฐานะยากจนกว่า เมื่อการครอบครองมีมากขึ้นจึงทำให้เกิดระบบผูกขาดที่ดิน เกษตรกรบางรายแก้ปัญหาโดยการ

เช่าที่ดินเพื่อทำการผลิต แม้วีโคโนมิคไม่สามารถทำการผลิตได้ เกษตรกรก็ยังคงต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินให้แก่เจ้าที่ดิน กลายเป็นหนี้สินที่พอกพูน ขณะที่เกษตรกรบางรายได้อพยพย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมือง ก่อให้เกิดปัญหาในเมืองตามมา อาทิเช่น ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหามลพิษ เป็นต้น

3. ปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุล ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import substitution) รัฐบาลให้ความสนใจในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนมูลค่าการผลิตตาม GNP จากข้อมูลตามตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สัดส่วนมูลค่าการผลิตสินค้าภาคเกษตรกรรมแม้จะมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น แต่ก็เป็นการเพิ่มขึ้นที่น้อยกว่าการเพิ่มขึ้นของผลผลิตที่มีได้มาจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า มาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก รัฐบาลได้อาศัยความได้เปรียบในด้านวัตถุดิบ ค่าจ้างแรงงานที่มีราคาถูก ทำการผลิตเพื่อแข่งขันกับต่างประเทศ ผลที่เกิดขึ้นก็คือผู้ส่งออกต่างมีฐานะดีขึ้นขณะที่เกษตรกร หรือผู้ใช้แรงงานกลับมีฐานะที่ยากจนลงโดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 1.1 แสดงสัดส่วนมูลค่าการผลิตจำแนกตามสาขาการผลิตในปี 2536-2539

(หน่วย: ร้อยละ)

สาขาการผลิต/ปี	ปี2536	ปี2537	ปี 2538	ปี 2539*
ภาคการเกษตร	10.6	10.7	10.8	10.7
ภาคที่ใช้การเกษตร	89.4	89.3	89.2	89.3
ภาคบริการ	12.8	12.5	12.3	12.2

(ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย)

4. ปัญหาความค้ำอโอกาสในการพัฒนา จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่าภาพของความค้ำอโอกาสของเกษตรกรเกิดขึ้นมานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความค้ำอโอกาสในเรื่องของการศึกษา และการสาธารณสุข ที่ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ในส่วนของการศึกษานั้น รูปแบบการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นรูปแบบที่เน้นความเป็นสากลมากกว่าที่จะเป็นการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการแบ่งการศึกษาออกเป็น สายสามัญและสายอาชีพ แต่ในแง่ของการศึกษาในสายสามัญนั้น หลักสูตรการศึกษามักเป็นไปเพื่อรองรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเท่านั้น ซึ่งรูปแบบของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอาจกล่าวได้ว่า

เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมจากระบบทุนนิยมโลกที่แผ่ขยายเข้ามา การศึกษาดังกล่าวไม่เพียงเข้ามาครอบงำความคิด ความเชื่อ แต่ยังรวมไปถึงวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการศึกษาที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมให้หมดไปได้ ดังนั้นประเด็นจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรที่จะให้การศึกษานั้นมีลักษณะที่ยืดหยุ่นสามารถนำไปปรับใช้กับชุมชน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในส่วนของการสาธารณสุขนั้น การรักษาพยาบาลมักกระจุกตัวอยู่ในเขตเมือง ทำให้การรักษาพยาบาลของคนในชนบทอยู่ในสภาพที่ล้าหลัง การกระจายความเจริญในแง่ของการสาธารณสุขมีน้อยมาก เนื่องจากในการศึกษาแพทย์นั้นมีต้นทุนสูง ทั้งต้นทุนที่เป็นตัวเงินและต้นทุนค่าเสียโอกาส การผลิตแพทย์ออกมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการบริการด้านสาธารณสุขจึงเป็นเรื่องยาก และแม้เมื่อผลิตได้แล้วแพทย์ส่วนใหญ่ก็ยินดีและเต็มใจที่จะรักษาในสถานพยาบาลในเขตเมืองมากกว่า อย่างไรก็ตามปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้มีการจัดตั้งสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care) ขึ้น เพื่อให้บริการด้านสาธารณสุขเพิ่มเติมจากเดิมที่รัฐได้จัดให้ โดยอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้าน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ปัญหาในเรื่องของประสิทธิภาพและคุณภาพของการให้บริการ เนื่องจากเป็นบริการที่ชาวบ้านต้องลงทุนเพิ่ม ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้วมีปัญหาในการลงทุนเพื่อการดังกล่าว สาธารณสุขมูลฐานจึงยังไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ดีเท่าที่ควร

รัฐบาลไม่ว่ายุคใดสมัยใดต่างก็มุ่งหวังที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจนในชนบท โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาชนบท ดังจะเห็นได้จากการจัดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น อย่างไรก็ตามแนวทางในการวางแผนพัฒนานั้นได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากตะวันตก โดยผ่านทาง การให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนของ World Bank และ IMF (International Monetary Fund) และผ่านทาง การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนทุน ซึ่งต่อมาภายหลังนักเรียนทุนเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลับมารับราชการในหน่วยงานของรัฐบาล แนวคิดดังกล่าวเน้นบทบาทของเอกชน และให้ความสำคัญกับกลไกตลาด นอกจากนี้ยังมองว่าการทำให้คนมีรายได้ไม่เท่าเทียมกันในระยะแรกเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นแผนพัฒนาในระยะแรกนั้นรัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อผลทาง "เศรษฐกิจ" เป็นหลัก ความเจริญยังคงกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองและตามหัวเมืองใหญ่เท่านั้น การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาของรัฐ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง และยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของสังคมไทย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 รัฐได้มีการวางนโยบายเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมในชนบทให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยได้ยกตัวอย่างประเทศสาธารณรัฐเกาหลีที่พยายามพัฒนาโดยให้ความสำคัญด้านเกษตรกรรมควบคู่ไปกับอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดผลที่เพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือ GNP (Gross National Product) และการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัว แต่จากการดำเนินการพบว่า การเพิ่มขึ้นของ GNP ไม่ได้ช่วยให้ประเทศมีการพัฒนาอย่างแท้จริงและไม่สามารถ

แก้ปัญหาการจ้างงานสำหรับผู้มีรายได้ต่ำได้ ดังนั้นสาธารณรัฐเกาหลีจึงหันมาให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ควบคู่ไปกับวัตถุประสงค์ทางสังคม นั่นคือให้มีการดำเนินการควบคู่ไปกับสังคมโดยมุ่งให้ชนบทช่วยเหลือตัวเอง และปรับปรุงความเป็นอยู่ของเกษตรกร ด้วยการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมเพื่อ (1) ลดช่องว่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท (2) ให้ประชาชนร่วมมือกันทำงานให้ชนบทได้ประโยชน์ (3) แก้ปัญหาการว่างงานตามฤดูกาล (4) เพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร และ(5) เพื่อให้เกิดการสะสมทุนในชนบท วิธีการที่สาธารณรัฐเกาหลีใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายก็คือ การสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการลงทุนจากภาครัฐ นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการสนับสนุนเงินทุน รวมไปถึงให้มีการลดภาษีต่างๆ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ภายในระยะเวลา 3 ปีหลังจากเริ่มดำเนินการก่อให้เกิดการจ้างงานใหม่เพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า (จาก 17,000 งานในปี 2516 เป็น 47,000 งานในปี 2519) มูลค่าผลผลิตรวมเพิ่มขึ้น 9 เท่า (จาก 9,940 ล้านบาทในปี 2516 เป็น 80,009 ล้านบาทในปี 2519) (อภิรักษ์ พันธเสน, 2539:111-155)

แม้ระยะหลังรัฐจะได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้น โดยได้มีการกำหนดนโยบายต่างๆ มากมายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทดังกล่าวอันอาจจำแนกได้เป็น 4 นโยบายหลักดังนี้

1. นโยบายที่เกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน รัฐได้มีการลงทุนด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการขั้นพื้นฐานไปสู่ชนบทอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากสถิติในปี 2537 จะพบว่าในหมู่บ้านชนบทมีไฟฟ้าใช้แล้วร้อยละ 97.7 มีน้ำประปาในเขตชนบทร้อยละ 32 ขณะที่เขตเมืองและภูมิภาคเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 75 มีการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างจังหวัด อำเภอ ตำบล คิดเป็นระยะทางรวม 210,025 กิโลเมตร ซึ่งในจำนวนนี้เป็นถนนในหมู่บ้านประมาณ 123,400 กิโลเมตร (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8) หน่วยงานที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อการนี้ได้แก่ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) โครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) โครงการอีสานเขียว เป็นต้น

2. นโยบายเกี่ยวกับการจัดหาสินเชื่อให้แก่เกษตรกรในชนบท ในนโยบายนี้รัฐได้มีการจัดตั้งหน่วยงานต่างๆ ที่จะทำหน้าที่ให้บริการด้านสินเชื่อแก่เกษตรกร โดยคิดอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาด นอกจากนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้กำหนดนโยบายให้ธนาคารพาณิชย์ปล่อยสินเชื่อเพื่อชนบทไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของยอดเงินฝากปีที่ผ่านมา โดยจะต้องให้สินเชื่อแก่เกษตรกรโดยตรงแก่อุตสาหกรรมขนาดย่อมในส่วนภูมิภาคไม่ต่ำกว่าร้อยละ 14 และส่วนที่เหลืออีกไม่เกินร้อยละ 6 เป็นสินเชื่อเพื่อธุรกิจการเกษตร (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2530) และในปี 2509 รัฐได้จัดตั้งกส. หรือก็คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ขึ้นด้วยความหวังว่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาหนี้สิน

ของชาวนาได้ จากสถิติการให้กู้ของธกส.พบว่า ยอดเงินกู้ได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปีและสูงถึง 21,796 ล้านบาทในปี 2530/31 (โสภณ ทองปาน, 2531:106) การกู้เงินของธกส.นอกจากจะให้กู้ทั้งระยะสั้นและระยะยาวแล้วยังให้สินเชื่อในรูปแบบสวัสดิการการเกษตรด้วย

3. นโยบายที่เกี่ยวกับการศึกษา สาธารณสุข นโยบายนี้รัฐได้มีการกระจายโอกาสทางการศึกษาออกไปสู่ชนบทมากขึ้น มีการจัดตั้งกองทุน 3,000 ล้านบาทให้เป็นสินเชื่อเพื่อการศึกษาโดยคิดอัตราดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น นอกจากนี้รัฐยังได้ทำการวิจัยและส่งเสริมการเกษตรผ่านทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อผลิตภาพชุมชนขึ้น แต่ก็เกินไปเพื่อเน้นผลผลิตในทางเศรษฐกิจมิได้เกินไปเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ในส่วนของสาธารณสุขนั้นมีการจัดตั้งสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care) และขยายบริการสาธารณสุขออกไปสู่ชนบทมากขึ้น

4. นโยบายที่เกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตและการจัดหาแหล่งน้ำ ในนโยบายนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายที่มีความสำคัญ รัฐได้ดำเนินการในเกือบทุกด้านเพื่อให้บรรลุผลไม่ว่าจะเป็นนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกิน นโยบายด้านการจัดหาปัจจัยการผลิต รวมไปถึงการพัฒนาชลประทาน รัฐได้ใช้งบประมาณส่วนหนึ่งไปเพื่อการสร้างเขื่อน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้สำหรับการเพาะปลูก นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐอื่นๆได้แก่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยประชาชนในชนบทให้มีงานทำในฤดูแล้ง (ปรช.) โครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจชนบทที่ประสบภัยธรรมชาติ (กฟป.) เป็นต้น จากผลของนโยบายตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในอีกหลายๆโครงการที่รัฐจัดตั้งขึ้น บางโครงการก็ประสบความสำเร็จขณะที่บางโครงการก็เริ่มลดความสำคัญลง ดังที่ธนาคารโลกได้เขียนรายงานไว้ในปีค.ศ. 1980 ความตอนหนึ่งว่า (World Bank, 1980) “แม้ว่าการพัฒนาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2503 จะได้ช่วยยกฐานะของคนส่วนใหญ่ให้หลุดพ้นจากความจนได้ แต่ยังมีคนอีกกว่า 11 ล้านคนที่อยู่ในสภาพยากจน และประมาณว่ากว่าร้อยละ 90 ของคนที่ยากจนนั้นอยู่ในชนบท ขณะที่ประมาณสามในสี่หรือประมาณ 8 ล้านคนของคนจำนวนนี้อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ซึ่งหากจะพิจารณาจากความจริงที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่า ขณะที่รัฐมีโครงการต่างๆออกมามากมาย แต่ภาพการเรียกร้องความเป็นธรรมของชาวบ้านยังคงมีให้เห็นอยู่ดังเช่นกลุ่มสมัชชาคนจนที่รวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาแก้ไขปัญหาด้วยความจริงใจมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นแล้วโครงการต่างๆของรัฐที่ผ่านมาประสบความสำเร็จจริงหรือ เหตุใดสภาพของการถูกเอาวัดเอาเปรียบจึงยังปรากฏให้เห็นอยู่ ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการของรัฐประการสำคัญประการหนึ่งคือ การกำหนดนโยบายที่มีลักษณะเป็น Top - Down Approach ผู้กำหนดนโยบายเป็นผู้ที่ไม่ได้เผชิญปัญหา ขณะที่ผู้เผชิญปัญหาไม่มีโอกาสเข้าไปกำหนดแนวทางการแก้ไขที่ต้องการ

นอกจากนี้การที่รัฐเน้นการให้การสนับสนุนภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะภาคเศรษฐกิจอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเกษตรกรรม ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในบ่วงแห่งความยากจน ความละเอียดที่ว่านี้ไม่เพียงแต่จะเป็นความละเอียดในแง่ของการลงทุนทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ แต่ยังคงละเอียดในแง่ของการปกป้องจากการถูกขูดรีดจากความเจริญ การตอบรับความเจริญโดยไม่คำนึงถึงพื้นฐาน หรือความพร้อมในการรับความเจริญนั้น ยิ่งส่งผลให้ปัญหาความยากจนยังคงดำรงอยู่ รัฐมักให้ความสนใจแต่เพียงภาพของเศรษฐกิจมหภาค (Macro Economic) โดยมุ่งพัฒนาเพียงเพื่อให้ได้ตัวเลขในเรื่องของอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ดี แต่รัฐกลับขาดการให้ความสนใจเศรษฐกิจจุลภาค (Micro Economic) การแก้ปัญหาของรัฐจึงเป็นการแก้ปัญหาไม่ตรงจุดโดยเฉพาะถ้ามองจากสภาพความเป็นจริงที่มีไม่เพียงตัวเลข เนื่องจากปกติรัฐมักมองความสำเร็จที่เป็นตัวเลข ไม่ว่าจะเป็นตัวเลขของการปล่อยสินเชื่อ ตัวเลขของงบประมาณที่ใช้ไปเพื่อโครงการต่างๆ แต่รัฐแทบไม่เคยประเมินเลยว่าโครงการต่างๆ เหล่านั้น ผลประโยชน์ที่แท้จริงตกอยู่กับชาวบ้านมากน้อยเพียงใด ซึ่งสาเหตุที่ทำให้โครงการต่างๆ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงนั้นอาจจำแนกได้ดังนี้

1. การมองปัญหาตลอดจนการกำหนดวัตถุประสงค์ผิดพลาด รัฐมักมองปัญหาในลักษณะที่เป็นสำเร็จรูป แต่ในความเป็นจริงนั้นปัญหาแต่ละปัญหานั้นแม้จะเป็นปัญหาเดียวกัน หากแต่ในรายละเอียดของปัญหาเหล่านั้นมักมีความแตกต่างกัน ดังนั้นวิธีการที่จะใช้จึงอาจต้องต่างกันไป การมองปัญหาที่ผิดพลาดนี้ส่งผลให้การกำหนดวัตถุประสงค์มีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ประการสำคัญก็คือ การใช้นโยบายที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของรัฐโดยมิได้มองปัญหาที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ประกอบกับการขาดการติดตามผลจะทำให้การดำเนินงานของรัฐนั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง

2. ปัญหาที่เกิดจากระบบระเบียบราชการ ตลอดจนการขาดความจริงจังในการแก้ไขปัญหของตัวข้าราชการ ทั้งนี้เนื่องจากระบบราชการมักมีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนและใช้เวลานาน ทำให้การแก้ปัญหาในบางครั้งไม่ทันการ นอกจากนี้การที่หน่วยงานต่างๆ มีอิสระ (autonomy) สูงยังส่งผลให้การประสานงานกันนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก การจัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่ทำหน้าที่ซ้ำซ้อนกัน ก่อให้เกิดการเกี่ยงงานเกี่ยงความรับผิดชอบ และที่สำคัญที่สุดก็คือ หากตัวข้าราชการขาดความจริงจังตั้งใจจริงที่จะช่วยเหลือชาวบ้านแล้ว ปัญหาต่างๆ ไม่เพียงแต่จะไม่หมดไปแต่ยังอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาด้วย

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นชาวบ้านตระหนักดีว่าแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ของรัฐไม่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ชาวบ้านจึงพยายามแสวงหาทางเลือกอื่นที่คาดว่า จะสามารถช่วยเหลือได้ นอกจากตัวชาวบ้านเองแล้วหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างก็แสวงหาแนวทางเลือกอื่นเพื่อช่วยให้ชาวบ้านสามารถอยู่รอดได้ อาทิเช่น การพึ่งพาตนเอง ฯลฯ

สำหรับแนวทางเลือกหนึ่งที่ดีได้ว่าเป็นแนวทางเลือกที่อาจจะสามารถช่วยชาวบ้านได้ก็คือแนวทาง ธุรกิจชุมชน (Community Business) ซึ่งถือเป็นแนวทางเลือกหนึ่งที่มุ่งหวังจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบทั้งในแง่ของการผลิตและการจัดจำหน่าย นอกจากนี้ความมุ่งหวังที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การใช้ธุรกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการดึงผลประโยชน์ของระบบทุนนิยมที่แทรกซึมเข้าไปในหมู่บ้าน ทั้งในรูปของค่านิยม ทักษะ ความคิดความเชื่อ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต อนึ่งธุรกิจชุมชนนั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละชุมชน แต่มีหลักการใหญ่ร่วมกันคือ การรวมตัวกันนั้นเน้นที่ตัวชาวบ้านเป็นหลักโดยรวมตัวกันในรูปของผู้ถือหุ้น สมาชิกทุกคนมีสิทธิในการเสนอความเห็น และออกเสียงได้ตามจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ในกรณีที่ตั้งเป็นบริษัท นอกจากนั้นธุรกิจชุมชนยังเน้นการสะสมทุนในท้องถิ่นโดยนำกำไรที่ได้มาขยายธุรกิจ เพื่อให้ประโยชน์ตกอยู่กับคนในท้องถิ่นนั้น ธุรกิจชุมชนนี้อาศัยความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบที่ชุมชนมีอยู่ทำการผลิต ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองกับระบบตลาดได้แทนที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับเพียงอย่างเดียว แม้ว่าธุรกิจชุมชนจะยังไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลโดยทั่วไปนัก แต่ชาวบ้านก็ได้มีการนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้กับชุมชนมาเป็นเวลานานแล้ว ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนที่นำแนวคิดดังกล่าวนี้ไปปรับใช้บ้างก็ประสบความสำเร็จ สามารถสร้างความเข้มแข็งขึ้นได้ภายในชุมชน บ้างก็พบกับความล้มเหลว มีทั้งที่ล้มเหลวหลังจากมีการดำเนินการไปแล้ว และล้มเหลวทั้งที่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น

จากประสบการณ์ของชาวบ้านข้างต้น ประเด็นในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการนำแนวทางเลือกนี้ไปปรับใช้ นอกเหนือไปจากการศึกษารายละเอียดของธุรกิจชุมชนในด้านอื่นๆ อาทิเช่น แนวคิด ความหมายของธุรกิจชุมชน โครงสร้าง รูปแบบการดำเนินงาน แหล่งที่มา-ใช้ไปของเงินทุน บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัญหาอุปสรรครวมทั้งแนวทางในการแก้ไขของธุรกิจชุมชน เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในธุรกิจชุมชนได้ ผู้ศึกษายังได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนในภาพรวม (Macro) เปรียบเทียบกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนในภาพย่อย (Micro) ทั้งนี้เพื่อหาปัจจัยร่วม (joint factor) ที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวนั้น สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกทำการศึกษา 2 กรณีคือที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งโรงสีข้าว แต่ต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคจนเป็นเหตุให้การดำเนินงานไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ และที่บ้านศิ่ว้ง อำเภอตานสกา จังหวัดนครราชสีมาที่มีการจัดตั้งโรงผลิตแป้งขนมจีน ที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาก่อนดังนั้นจึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดีในการเข้าร่วมกิจกรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 วัตถุประสงค์หลัก

ต้องการศึกษาว่ามีปัจจัยร่วมใดบ้างที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยที่มีผลในภาพรวม (Macro) และปัจจัยที่มีผลในภาพย่อย (Micro) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้เป็นแนวทางในการนำไปปรับใช้กับชุมชนอื่นต่อไป

1.2.2 วัตถุประสงค์รอง

เพื่อศึกษาถึงหลักการของธุรกิจชุมชน รวมถึงโครงสร้าง แหล่งที่มา-ใช้ไป ของเงินทุน บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจชุมชน นอกจากนี้ยังจะได้ศึกษาถึงผลที่เกิดขึ้นจากการนำธุรกิจชุมชนมาปรับใช้ ในกรณีศึกษาคือที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ของธุรกิจชุมชนที่มีต่อชุมชน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจในภาพรวม เปรียบเทียบกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว กรณีศึกษาที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และที่อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งถือเป็นภาพย่อย พร้อมทั้งหาปัจจัยร่วมนั้น เหตุผลที่เลือกทำการศึกษสถานที่ตั้งกล่าวนั้น เนื่องจากที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรนั้นอาจถือได้ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จในการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนมาปรับใช้ ขณะที่อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นประสบความสำเร็จแล้ว ดังนั้นจึงนำกรณีศึกษาทั้งสองแห่งมาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลกระทบนั้น และสามารถนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปเป็นแนวทางในการปรับใช้กับชุมชนอื่นต่อไป

1.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้มาจาก 2 แหล่งได้แก่

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ Indept Interview กับผู้นำชุมชน และบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ประสบปัญหาจากการนำแนวทางธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ ด้วยการเลือกทำกิจกรรมโรงสีข้าว และที่อำเภอฉานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จจากการนำแนวทางธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ ด้วยการเลือกทำกิจกรรมโรงผลิตแป้งขนมจีนเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการออกแบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 63 ชุดแบ่งเป็นกรณีอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 20 ชุด และที่อำเภอฉานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 43 ชุด เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานรวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกในธุรกิจชุมชน เพื่อให้ทราบข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่องานศึกษาในครั้งนี้

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากบุคคล และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกวีรัฐมนตรี

- ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ธนาคารแห่งประเทศไทย

- บทความหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.5 วิธีการศึกษา

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา จึงได้กำหนดวิธีการศึกษาดังนี้

1) ใช้วิธีการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในเรื่องหลักการที่สำคัญ โครงสร้างรูปแบบ แหล่งที่มา-ค่าใช้จ่ายของเงินทุน บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆของธุรกิจชุมชนที่มีการศึกษากันมาก่อนหน้านี้ ด้วยการใช้วิธีการเชิงพรรณนา (Descriptive Method)

2) หลังจากที่ได้ข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิแล้ว จะได้ทำการเก็บข้อมูลในส่วนที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งได้จากการสอบถาม สัมภาษณ์ด้วยวิธีการ Indept Interview โดยมีการเตรียม Guided Question ไว้เป็นแนวทาง การสัมภาษณ์นี้เป็นสัมภาษณ์ไม่เพียงเฉพาะผู้นำชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3) เป็นการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) ทั้งหมดรวม 63 ชุด โดยแบ่งออกเป็น 43 ชุดแรกใช้ในกรณีศึกษาอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และอีก 20 ชุดใช้ในกรณีศึกษาอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และเนื่องจากทั้ง 2 พื้นที่นั้นมีความแตกต่างกันทางด้านกายภาพ ซึ่งพื้นที่ในกรณีศึกษาอำเภอคำเขื่อนแก้วมีข้อจำกัดในการสอบถามมากกว่า ด้วยเหตุที่สมาชิกกลุ่มเป้าหมายนั้นอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ค่อนข้างกระจัดกระจายกว่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับสมาชิกกลุ่มเป้าหมายในกรณีศึกษาอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบกับเป้าหมายของการศึกษากรณีอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรนั้นมุ่งเน้นไปที่การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นจึงได้มีการจัดแบ่งจำนวนชุดเพื่อความเหมาะสมในการสอบถาม สำหรับรายละเอียดของแบบสอบถามนั้นจะได้แสดงไว้ในภาคผนวก ค.

4) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากภาคสนามนำมาทำการวิเคราะห์ สำหรับในส่วนข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนั้นจะนำมาหาค่าเฉลี่ยของรายได้ของชุมชน โดยใช้วิธีการหาค่าเฉลี่ยมัธยฐานเลขคณิต (\bar{X}) และใช้วิธีการหาค่าร้อยละ (Percentage) ในส่วนของข้อมูลอื่นๆได้แก่ อาชีพ ศาสนา เป็นต้น

5) เมื่อได้ข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็น ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนโดยใช้วิธีการ Qualitative เป็นหลักและใช้วิธีการ Quantitative ประกอบในการศึกษา นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินผลการศึกษากรณีที่ชุมชนมีการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนไปปรับใช้

1.6 วิธีการสร้างแบบสอบถาม

ในการสร้างแบบสอบถามนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐาน รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกิจกรรมธุรกิจชุมชน โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ซึ่งมี 3 ขั้นตอนดังนี้

1) เป็นการร่างแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยอาศัยแนวทางการร่างจากวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ดังนั้นการร่างแบบสอบถามในงานศึกษาค้นคว้าจึงเป็นการร่างที่มีเฉพาะคำถามที่จำเป็นต้องใช้เท่านั้น

2) นำร่างของแบบสอบถามไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมทั้งคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ เพื่อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาให้ตรงประเด็น และง่ายต่อความเข้าใจของชาวบ้าน

3) นำร่างของแบบสอบถามที่ได้จากคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์มาปรับปรุงเพื่อให้เป็นแบบสอบถามฉบับจริงในการเก็บข้อมูล

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากผลการศึกษาในครั้งนี้คาดว่าจะได้ประโยชน์ในการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ โดยใช้ปัจจัยร่วมที่ได้จากการศึกษาเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จะนำไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดในแต่ละชุมชนที่จะเริ่มดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสที่จะประสบความสำเร็จมีน้อยที่สุด หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเพื่อให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปด้วยดี จากการไปประสบการณ์ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ไปประกอบใช้ ผลจากการศึกษาได้มีได้มุ่งหวังที่จะใช้เป็นสูตรสำเร็จตายตัว หากแต่มุ่งหวังที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพของปัจจัยที่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปโดยพบอุปสรรคน้อยที่สุด ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การนำแนวทางเลือกนี้ไปปรับใช้และประสบความสำเร็จก็คือ การที่ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่นำไปปรับใช้นั้นมีวิสัยทัศน์ (vision) ที่กว้างไกล เปิดกว้าง และรู้ถึงข้อจำกัดของชุมชนของตน

1.8 คำจำกัดความ

ความยากจน (Poverty) ความยากจนมีความหมายใน 2 ลักษณะ (วันรักษ์ มิ่งมณี นาคิน, 2528 : 88-90) กล่าวคือ

ความยากจนแบบสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) หมายถึงการพิจารณาหาระดับรายได้ที่สอดคล้องกับค่าครองชีพขั้นต่ำสุดที่มนุษย์จะดำรงชีพอยู่ได้ โดยการกำหนดระดับความยากจนแบบสัมบูรณ์นี้กระทำโดย การคำนวณรายการที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการครองชีพออกมาเป็นตัวเลขให้อยู่ในรูปของ “เส้นวัดความยากจน” (poverty line) วิธีที่เป็นที่รู้จักได้แก่ อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ความต้องการอาหารขั้นต่ำ และความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

ความยากจนแบบสัมพัทธ์ (Relative Poverty) หมายถึงการพิจารณาความยากจนโดยการเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆของประชากรแต่ละกลุ่ม นั่นคือการศึกษาลักษณะของการกระจายรายได้ที่กลุ่มต่างๆในสังคมได้รับ และเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ แนวคิดนี้มีหลายวิธีได้แก่ การกำหนดเป็นร้อยละของประชากร แถบความยากจน และความขาดแคลนสัมพัทธ์

สำหรับงานศึกษาในครั้งนี้จักได้อ้างอิงโดยใช้คำนิยามความยากจนในความหมายของความยากจนแบบสัมพัทธ์ ด้วยเหตุที่ว่าแม้เส้นความยากจนจะลดลง (Poverty Incidence) (เมธี ครอบแก้ว, 2531: 163) แต่จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้น ภาพของความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนรวยเมื่อเปรียบเทียบกับคนจนแล้วมีมากขึ้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความรู้พื้นฐาน (folk wisdom) (สัญญา สัญญาภิวัฒน์, 2538: 8) หมายถึงแหล่งความคิดทางสังคม กรณีสังคมไทยคู่ได้จากเรื่องอนามือและสาขาวรรณสุข เช่น ยาสมุนไพร น้ำมันดี วิธีการรักษาโรคด้วยการบีบนิ้ว เป่ากระหม่อม ฟนน้ำมันดี ความรู้เกี่ยวกับฤดูกาล ดิน ฟ้า อากาศ การหาตาน้ำ ความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ พันธุ์ไม้ ด้วงป่า หิน ดิน น้ำ การเป็นผู้เฒ่าของชาวบ้าน เป็นต้น

ชาวบ้าน (countryfolk) ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน

ชนบท ในที่นี้หมายความถึง พื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างออกไปจากในตัวเมือง หรืออยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทนั้นเรียกว่า “ชาวชนบท” หรือ “ชาวบ้าน” มีสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย

หมู่บ้าน ในความหมายของอนัญญา ภูซงคกุลนั้นหมายถึง (อนัญญา ภูซงคกุล, 2533) หมู่บ้านเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่อยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เป็นหน่วยทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก สำหรับ “หมู่บ้าน” ในที่นี้หมายถึง ครัวเรือนที่รวมตัวอยู่ด้วยกันมีพื้นที่ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกัน มีวิถีชีวิต ค่านิยม ตลอดจนขนบธรรมเนียมคล้ายกัน

ทุน ในความหมายทางเศรษฐศาสตร์นั้นถือเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิต นอกเหนือไปจากแรงงาน และที่ดิน ดังนั้นทุนในที่นี้จึงหมายถึง ทุนที่ใช้ในการผลิตซึ่งแบ่งเป็น (1) เงินทุน และ (2) ปัจจัยการผลิตอื่นที่ไม่ใช่แรงงาน หรือที่ดินอันได้แก่ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต

ทุนนิยม เป็นรูปแบบหนึ่งของระบบเศรษฐกิจที่เอกชนมีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เอกชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจและใช้กลไกตลาดในการตอบสนองวัตถุประสงค์ของเอกชน มีการแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างอิสระและสมัครใจ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผู้ประกอบการมีโอกาสแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไร หรือผลประโยชน์อื่นใดตามความสามารถและความปรารถนาของตน (กาญจณี พลจันทร์, 2526:38-48)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.9 องค์ประกอบวิทยานิพนธ์

ในการศึกษาค้นคว้านี้ผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษาโดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 6 ส่วนด้วยกัน กล่าวคือ

- บทที่หนึ่ง ประกอบด้วยบทนำ ความสำคัญของปัญหา ขอบเขตการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย วิธีการศึกษา วิธีการสร้างแบบสอบถาม ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
- บทที่สอง ประกอบด้วย ความหมายของธุรกิจชุมชน แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่สาม ประกอบด้วย หลักการ โครงสร้างการบริหารจัดการ รูปแบบการดำเนินงาน แหล่งที่มา-ใช้ไปของเงินทุน บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ปัญหาที่เกิดขึ้น
- บทที่สี่ ประกอบด้วยกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในภาพรวม (Macro) เพื่อศึกษาหาเกณฑ์ที่จะนำไปใช้ในการประกอบการพิจารณาว่าชุมชนใดประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวจากการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนต่อกรณีศึกษา
- บทที่ห้า เป็นการนำเสนอกรณีศึกษาในภาพย่อย (Micro) เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวจากการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ได้แก่ กรณีศึกษาที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และกรณีศึกษาที่อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
- บทที่หก เป็นบทสรุปเพื่อหาปัจจัยร่วมที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนมาปรับใช้พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ต่อไป นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการนำแนวทางเลือกดังกล่าวไปปรับใช้